

ตำนานภาษาจากพระพุทธศาสนาที่สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทย

นางสาวนัทธินา ชูสิน ๕๗๐๖๖๘๐๑๓๘

ในทุกภูมิภาคของโลกที่มีผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกัน มักมีข้อปฏิบัติ ข้อตกลง คติความเชื่อ และความเห็นต่าง ๆ ที่มีและยึดถือมาร่วมกัน จนหล่อหลอมให้สังคมใดสังคมหนึ่งดำรงอยู่ภายใต้กรอบความคิด และวัฒนธรรมที่เชื่อว่าจะนำพาความเจริญมาแก่สังคมนั้น ๆ ได้ และถูกสั่งสมกันมารุ่นสู่รุ่น ดังที่ราชบัณฑิตยสถาน(๒๕๕๔)ได้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ไว้ว่า “สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ”

สังคมไทยถือเป็นอีกสังคมหนึ่งที่มีการสั่งสมวัฒนธรรมที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติมาตั้งแต่อดีต ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปะ ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และได้สะท้อนออกมาผ่านภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ชัดจนไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ความคิดความเชื่อของคนไทยซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมหรือสิ่งที่สั่งสมกันมาแต่อดีตได้สะท้อนออกมาผ่านการคิด และการสร้างสรรค์ภาษาที่ใช้กันอยู่ในสังคม วัฒนธรรมของคนไทยเกิดจากการหล่อหลอมจากปัจจัยหลายอย่างผสมผสานเข้าด้วยกัน ทั้งคติความเชื่อ ศาสนา ประเพณีพิธีกรรมต่างๆที่รับมาจากพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา ทั้งวัตรธรรม สหธรรม คติธรรม และนิติธรรม

วัฒนธรรมประการหนึ่งที่ตกทอดและสืบต่อกันมาตั้งแต่ยังไม่มีการรวมประเทศไทยอย่างปัจจุบัน กล่าวถึงตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ ก่อนอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา อาณาจักรธนบุรี มาจนถึงการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมที่เริ่มขึ้นและคงอยู่ยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันนี้ คือ วัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนา นั่นคือ พระพุทธศาสนา คนไทยตั้งแต่อดีตรับคติความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิต จนพระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย “สังคมไทยรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่นับถือของชาวไทยมาตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงสุโขทัย และแม้ว่าในระยะต่อมาสังคมไทยจะมีศาสนาและลัทธิศาสนาอื่นเข้ามาเผยแพร่ แต่คนไทยส่วนมากก็ยังคงเป็นพุทธศาสนิกชน นับถือพุทธศาสนาถึง ๙๕ เปอร์เซ็นต์”(บันเทิง พาพิจิตร, ๒๕๔๘, น.๒)

การมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ทำให้คนไทยได้รับอิทธิพลและแนวความคิด คติ รวมถึงความเชื่อต่างๆมาจากพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ทั้งจากหลักคำสอนต่างๆในพระไตรปิฎก การเรียกชื่อศาสนบุคคล และศาสนสถาน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะสะท้อนออกมาผ่านการใช้ภาษา

โดยทั่วไปเท่านั้น แต่ยังมีสะท้อนออกมาเป็นคำสอน คำกล่าวที่เรียกว่า สำนวน สุภาษิต และคำพังเพยต่างๆ อีกด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖, น. ๑๑๒๑) ได้ให้ความหมายของ สำนวนไว้ว่า “ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบต่อกันมาช้านานและ มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่”

บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร (๒๕๓๘, น.๑๑) ได้กล่าวถึงความหมายของ สุภาษิตไว้ว่า “สำนวนที่มีลักษณะเป็นคำเตือน คำสอนหรือคำสั่งสอนในด้านความประพฤติ กิริยามารยาท และเรื่องทั่วไป”

และให้ความหมายของคำพังเพยไว้ว่า “สำนวนที่กล่าวออกมาเพื่อให้เข้าใจความหมายโดยนัยว่า หมายถึงสิ่งใด เป็นสำนวนที่เข้าใจความหมายกันโดยทั่วไป คำพังเพยไม่มีลักษณะเป็นคำสอนหรือคำเตือน แต่เป็นถ้อยคำที่กล่าวออกมาเพื่อให้รู้ว่าการณ์นั้นๆ เป็นเช่นไร หรือมีสิ่งใดเกิดขึ้น หรือดำเนินไปอย่างไร” (๒๕๓๘, น.๑๑)

จากความหมายดังกล่าว ผู้เขียนบทความจึงสรุปได้ว่า สำนวน สุภาษิต และคำพังเพย หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร คือมีความหมายอื่นแฝงอยู่เป็นเชิงเปรียบเทียบโดย อาจเป็นการให้ข้อคิด คติสอนใจ หรือการกล่าวอย่างกลางๆ ก็ได้

ในภาษาไทยมีสำนวน สุภาษิต และคำพังเพยที่เกี่ยวข้องและสะท้อนจากวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ต่างๆ ของคนไทยมากมาย และหนึ่งในนั้น คือ สำนวน สุภาษิต และคำพังเพยที่สะท้อนจากความเชื่อทาง พระพุทธศาสนา ทำให้ผู้เขียนบทความสนใจศึกษาสำนวน สุภาษิต และคำพังเพยต่างๆ ในภาษาไทยที่มี คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องและได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา จากการศึกษารวบรวมข้อมูลสำนวนต่างๆ จาก หนังสือสำนวน สุภาษิต และคำพังเพยไทย จำนวน ๕ เล่ม จากหอสมุดป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ได้แก่ สนุกกับสุภาษิตคำพังเพย ของนิคม เขาลาด, อธิบายสำนวน สุภาษิต และคำพังเพยไทย ของบุญศิริ สุวรรณเพ็ชร, ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย ของราชบัณฑิตยสถาน, สุภาษิตโบราณ สุภาษิตสมัยใหม่ ของอัคร ศุภเศรษฐ์, และสุภาษิตไทย ฉบับสมบูรณ์ ของอุทัย ไชยานนท์ พบการสร้างสรรคสำนวนภาษาที่สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของคนไทย ดังนี้

๑. กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องบาป บุญ และกรรม

กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องบาป บุญ และกรรม คือ ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงเรื่อง บุญ และบาปที่เกิดจากผลของการกระทำ ทั้งในอดีตชาติ และในปัจจุบันชาติ พระพุทธศาสนามีความเชื่อ

เรื่องภพชาติ เชื่อในผลของการกระทำ เชื่อถึงความเป็นเหตุเป็นผล อดีตทำสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิด ปัจจุบันทำสิ่งนี้ อนาคตจึงเกิด บาป และบุญ เป็นผลจากกรรมทั้งสิ้น คนไทยจึงมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าว และศรัทธาในความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ จึงเกิดสำนวนที่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องบาป บุญ และกรรม ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

- ๑) กงกรรมกงเกวียน หมายถึง ได้รับผลกรรมตามที่ตนได้ทำไว้ (ไม่นิยมใช้ในทางดี)
- ๒) กงเกวียนกำเกวียน หมายถึง การหมุนไปตามสภาพ, การเป็นไปตามเหตุผล, เวรกรรมตามสนอง
- ๓) กรรมย่อมตามธรรมชาติ หมายถึง ผลของการกระทำ ไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมตามสนองผู้กระทำ ไม่มีใครหนีพ้นกรรม ไม่มีวันใดก็วันหนึ่งย่อมได้รับผล (ปกติใช้ในทางร้าย)
- ๔) ก่อกรรมทำเข็ญ หมายถึง ก่อความเดือดร้อนให้รำไป
- ๕) กินบุญเก่า หมายถึง ได้รับผลแห่งความดีที่ทำไว้แต่ปางก่อน
- ๖) แข่งเรือแข่งแพแข่งได้ แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้ หมายถึง อย่าทำอะไรที่เป็นการแข่งขันกับ คนสูงศักดิ์กว่าตน, อย่าหมายมั่นในสิ่งที่เกินฐานะของตน
- ๗) ตามยถากรรม หมายถึง เป็นไปตามกรรม, สุดแต่จะเป็นไป
- ๘) บาปเป็นทุน บุญเป็นกำไร หมายถึง จงเพียรพยายามละบาปอันเป็นทุนเดิม และรีบทำบุญกุศลเพิ่มเติมเข้ามา
- ๙) บุญทำกรรมแต่ง หมายถึง ผลของบุญกรรมที่เคยได้ทำมาแต่ชาติปางก่อน
- ๑๐) บุญมา ปัญญาช่วย ที่ป่วยก็หาย ที่หนายก็รัก หมายถึง ยามโชคชะตาดี ชีวิตมีแต่โชคดี
- ๑๑) บุญมาวาสนาส่ง หมายถึง เมื่อมีบุญมาถึง วาสนาก็ส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น
- ๑๒) บุญหนักศักดิ์ใหญ่ มีอำนาจวาสนามาก อยู่ในตำแหน่งสูง

๒. กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องความดี และความชั่ว

กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องความดี และความชั่ว คือ หลักทางพระพุทธศาสนาที่แสดงคำสอน และชี้แจงพฤติกรรมต่างๆ ทั้งการกระทำดีที่เรียกว่าธรรม และการกระทำชั่วที่เรียกว่าอธรรม มุ่งสอนให้ เข้าถึงความหมายของการทำความดี ผลที่จะได้รับเมื่อกระทำดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และมุ่งให้ เข้าใจความหมายของการทำความชั่ว และผลที่จะได้รับเมื่อกระทำชั่ว ทำให้สังคมไทย มีความเชื่อ และ ศรัทธาในความดี และพยายามออกห่างจากความชั่ว จึงเกิดสำนวนที่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องความดี และความ ชั่ว ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

- ๑) **กำลังธรรมคืออำนาจ** หมายถึง ความเข้มแข็งหรือพลังของธรรมะคืออำนาจที่แท้จริงใน การจัดการกับเรื่องทั้งหลายบรรดามีในโลกนี้
- ๒) **คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้** หมายถึง คนดีตกอยู่ในที่คับขันก็ไม่มีอันตราย, คนดีอยู่ ไหนก็ไม่ลำบากยากเข็ญ
- ๓) **คนดีผีคุ้ม** หมายถึง คนดีย่อมปลอดภัย, คนดีย่อมไม่มีอันตรายมาแผ้วพาน
- ๔) **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** หมายถึง คนเราทำอย่างไรก็จะได้อย่างนั้น
- ๕) **ธรรมย่อมชนะอธรรม** หมายถึง ความดีย่อมชนะความชั่ว
- ๖) **ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติดี** หมายถึง ธรรมย่อมคุ้มครองป้องกันคนดีไม่ให้เกิดทุกข์ ไม่ให้ ได้รับอันตรายใดๆ แต่จะช่วยเหลือผู้ให้สูงส่ง ให้ปลอดภัย

๓. กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ คือ ความเชื่อที่ถูกกล่าวถึงเพื่อให้มนุษย์รู้ถึงผลของการ กระทำของตนเองว่าปฏิบัติตนเช่นนี้ จะได้รับผลเช่นไรในอีกภพภูมิหนึ่ง ความเชื่อเรื่องนี้ถูกกล่าวถึงในอีก หลายศาสนา และในทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นี้ถูกกล่าวถึงทั้งในพระไตรปิฎก และ วรรณกรรมของไทยอย่างไตรภูมิพระร่วง ที่ถูกแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถือเป็นวรรณกรรมทาง พระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า และสร้างคติความเชื่อของคนไทยให้มีความเกรงกลัวต่อการทำชั่ว เกิดเป็น สำนวนต่างๆที่กล่าวถึงเรื่องของนรกสวรรค์ ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

- ๑) **ตกรรททั้งเป็น** หมายถึง ได้รับความลำบากอย่างแสนสาหัส
- ๒) **ตกรรทหมกไหม้** หมายถึง เมื่อตายไปแล้ว ขอให้ไปตกรรท และขอให้ไฟนรกจงเผา ผลาญให้ร้อนอย่างแสนสาหัส (เป็นคำสาปแช่ง)

๓) ทางเตียนเวียนลงนรก ทางรกวกขันธ์สวรรค์ หมายถึง ความชั่วนั้นทำง่ายแต่มีอันตราย ความดีนั้นทำยากแต่ทำให้สบาย

๔) สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ หมายถึง ความทุกข์หรือความสุขอยู่ที่ใจของตนเอง

๔. กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องผี

กลุ่มสำนวนจากความเชื่อเรื่องผี คือ ความเชื่อที่คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับ และเชื่อดังแต่ก่อนมี พระพุทธศาสนา และเมื่อรับพระพุทธศาสนาเข้ามาก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อดังกล่าวนี้ การนับถือ พระพุทธศาสนาจึงดำเนินไปพร้อมกับความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ อีกทั้งเรื่องภูตผีนี้ยังปรากฏอยู่ในความเชื่อ เรื่องนรกสวรรค์ ดังเช่น เปรต อสุรกายต่างๆ ในนรกภูมิ ก็จัดอยู่ในค่านิยมของคำว่าผี คนไทยจึงมีความเชื่อ เรื่องผีในทระศนะต่างๆ ทั้งดี และไม่ดี จึงเกิดเป็นสำนวนที่กล่าวถึงผี ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

๑) ใจดีผีเข้า หมายถึง ทำใจดีกับลูกน้อง คนในปกครอง หรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกินไป ทำให้ ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาไม่รู้สึกเกรงอกเกรงใจ และเริ่มลามปาม

๒) บนข้าวผี ตีข้าวพระ หมายถึง ขอร้องให้ผีสางเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ โดยจะ แก่บนเมื่อสำเร็จประสงค์แล้ว

๓) ปล่อยเปรต, ปล่อยผี หมายถึง การปล่อยให้พ้นจากการควบคุมในบางโอกาส

๔) ปล้ำผีลูกปลุกผีนั่ง หมายถึง การพยายามทำให้มีเรื่องมีราวขึ้นมา

๕) ผีเข้าผีออก หมายถึง เดียวดีเดียวร้าย

๖) ผีเข้าดำพลอย หมายถึง ถูกซ้ำเติมเมื่อพลังพลาดลงหรือเมื่อคราวเคราะห์ร้าย

๗) ผีถึงป่าช้า หมายถึง ต้องยอมทำตามด้วยความเต็มใจหรือไม่มีทางเลือก

๘) ผีบ้านไม่ดี ผีป่าก็พลอย หมายถึง คนในบ้านเป็นใจช่วยให้คนนอกบ้านเข้ามาทำความเสียหายได้

๙) ผีไม่มีศาล หมายถึง ไม่มีที่อยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง

๑๐) ผากผีผากไข หมายถึง ขอยึดเป็นที่พึ่งจนวันตาย

๑๑) ลูกผีลูกคน หมายถึง หวังเป็นที่แน่นอนไม่ได้ มักใช้ในกรณีสำคัญๆ

๑๒) หูผีจุมกมด หมายถึง ที่ไหนตัวหรือรู้ทันเหตุการณ์

๕. กลุ่มสำนวนจากพิธีกรรมและสิ่งพึงปฏิบัติทางศาสนา

กลุ่มสำนวนจากพิธีกรรมและสิ่งพึงปฏิบัติทางศาสนา คือ กลุ่มสำนวนที่เกิดจากพิธีกรรมต่างๆที่กำหนดขึ้นในทางศาสนา รวมทั้งสิ่งพึงปฏิบัติในฐานะพุทธศาสนิกชน เป็นไปตามคติความเชื่อ และความศรัทธาที่พึงกระทำ เพื่อความดีงาม และเป็นมงคลแก่ชีวิต จนเกิดสำนวนที่นำคำศัพท์จากพิธีกรรม และสิ่งพึงปฏิบัติทางศาสนา มาเป็นคำเปรียบเทียบ และเป็นคำสอนในการดำรงชีวิต ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

๑) กรวดน้ำคว่ำขัน, กรวดน้ำคว่ำกะลา หมายถึง ตัดญาติขาดมิตร ไม่คบหาสมาคมด้วย

๒) จำศีลอย่าเอาหน้า ภาวนาอย่าว่าแต่ปาก หมายถึง อย่าทำบุญทำทาน ถือศีลฟังธรรมเจริญกรรมฐานเพื่ออวดคนอื่น

๓) ตบหัวกลางศาลา ขอขมาที่บ้าน หมายถึง ลักษณะของคนที่ทำให้คนอื่นได้รับความเสียหาย หรือความอับอายท่ามกลางสาธารณชน แต่เมื่อจะรับผิดชอบก็กลับไปแอบขอรับผิดชอบเฉพาะกับผู้ที่ตนกระทำ

๔) ตักบาตรอย่าถามพระ หมายถึง จะให้อะไรแก่ผู้ที่เต็มใจรับอยู่แล้ว ไม่ควรถาม

๕) ทำบุญเอาหน้า หมายถึง ทำบุญเพื่อโอ้อวด ไม่ได้ทำด้วยใจบริสุทธิ์

๖) บวชอย่าให้เสียผ้าเหลือง ลีอกอย่าให้เปลืองผ้าลาย หมายถึง เกิดมาเป็นคนไม่ว่าทำอะไร หรือเป็นอะไร ต้องทำต้องเป็นให้ดีที่สุด

๗) ปิดทองหลังพระ หมายถึง ทำความดีแต่คนไม่เห็น

๘) ฝนจะตก ชี้อะแตก คนจะตาย พระจะตีก ห้ามไม่ได้ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติ ใครก็ห้ามไม่ได้ เกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา

๙) พลังปากเสียศีล พลังตีนตกต้นไม้ หมายถึง พูดหรือทำอะไรโดยไม่ระมัดระวัง ย่อมเกิดความเสียหาย

๑๐) มือถือสาک ปากถือศีล หมายถึง มักแสดงตัวว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม แต่กลับประพฤติชั่ว

๑๑) เสือเฒ่าจำศีล หมายถึง เจ้าเล่ห์เพทุบาย ทำเป็นผู้ทรงศีล หรือคนซื่อ แต่ในใจคอยจ้องหาโอกาสทำร้าย

๖. กลุ่มสำนวนจากศาสนสถานและปัจจัยที่ใช้ในทางศาสนา

กลุ่มสำนวนจากศาสนสถานและปัจจัยที่ใช้ในทางศาสนา คือ กลุ่มสำนวนที่เกิดจากการนำคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานและปัจจัยที่ใช้ในทางพระพุทธศาสนา มาสร้างสรรค์สำนวนเพื่อเป็นคำเปรียบเทียบ และเป็นคำสอนในการดำรงชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวถึงวัด ศาสนสถานที่เกี่ยวข้องเป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชน และกล่าวถึงบาตร ปัจจัยที่พระสงฆ์ใช้ในการบิณฑบาตซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา จึงเกิดสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

๑) ขนทรายเข้าวัด หมายถึง การหาประโยชน์ให้ส่วนรวม

๒) ข้าวก้นบาตร หมายถึง อาหารเหลือจากพระฉันแล้วที่ศิษย์วัดได้อาศัยกิน

๓) คว่ำบาตร หมายถึง ไม่ยอมคบค้าสมาคมด้วย (เดิมหมายถึง สังฆกรรมที่พระสงฆ์ประกาศลงโทษภิกษุผู้ประทุษร้ายต่อศาสนาด้วยการไม่คบ ไม่รับบิณฑบาต)

๔) ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัว คบไม่ได้ หมายถึง ชายบวชสามหน หญิงมีสามผัว แสดงว่าเป็นคนโลเลใจคอไม่หนักแน่น ถือเป็นคนคบไม่ได้ หรือคบได้ยาก

๕) ตัดหางปล่อยวัด หมายถึง ตัดขาดไม่เกี่ยวข้อง ไม่เอาเป็นธุระอีกต่อไป

๖) เถรส่องบาตร หมายถึง คนที่ทำอะไรตามเขา ทั้งๆที่ไม่รู้เรื่องรู้อา

๗) บาตรใหญ่ หมายถึง คนที่มีอำนาจ

๘) พอไปวัดไปวาได้ หมายถึง (สวय)พอใช้ได้ ใช้กับหญิง หมายถึงว่ามีหน้าตาสะสวยพอที่จะพาไปทำบุญที่วัดในวันพระวันศีลได้

๙) ผ้าเหลืองร้อน หมายถึง (พระภิกษุ)อยากสึก ใครจะตัดทานหรือห้ามปรามอย่างไรก็ไม่ฟัง

๑๐) ไม่ลงโบสถ์กัน หมายถึง ไม่ถูกกัน จึงไม่ยอมทำงานร่วมกัน

๑๑) ร้อนอาสน์ หมายถึง มีเหตุหรือมีเรื่องเดือดร้อนทำให้อยู่เฉยไม่ได้

๑๒) เห็นชายผ้าเหลือง หมายถึง มีโอกาสได้จัดการบวชลูกหลาน

๑๓) หงายบาตร หมายถึง สังฆกรรมที่คณะสงฆ์ประกาศกโทยให้แก่ภุคฆ์ที่เเคยถูกประกาศว่าบาตรมาแล้ว ด้วยการยอมรับบิณฑบาตเหมือนเดิม

๑๔) หันหน้าเข้าวัด หมายถึง มุ่งหน้าเข้าวัดเพื่อถือศีลฟังเทศน์

๗. กลุ่มสำนวนจากศาสนบุคคล

กลุ่มสำนวนจากศาสนบุคคล คือ กลุ่มสำนวนที่เกิดจากคำศัพท์ที่กล่าวถึงบุคคลที่เป็นนักบวชในศาสนา รวมถึงบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในทางศาสนาเป็นผู้เผยแพร่ และผู้ปฏิบัติธรรม โดยรวมถึงตำแหน่งในทางศาสนาด้วย คนไทยได้สร้างสำนวนจากคำศัพท์ดังกล่าวเพื่อใช้เปรียบเทียบ และสั่งสอนดังสำนวนและความหมายดังต่อไปนี้

๑) ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์ หมายถึง ปล่อยไปตามเรื่อง ตามแต่อยากจะทำกัน ผิดถูกอย่างไรไม่เอามาเป็นธุระ ไม่สนใจ ไม่คัดค้าน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับ โดยมากใช้กับพระภิกษุสงฆ์

๒) แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร หมายถึง การยอมแพ้ทำให้เรื่องสงบ การไม่ยอมแพ้ทำให้เรื่องไม่สงบ

๓) ไม่เห็นแก่ชิกิให้เห็นแก่ผ้าเหลือง หมายถึง ไม่เห็นแก่ผู้น้อยก็ขอให้เห็นแก่ผู้ใหญ่

๔) ลูกสมภารหลานเจ้าวัด หมายถึง ลูกเจ้านาย, ลูกผู้มีอำนาจ

๕) สอนหนังสือสังฆราช หมายถึง หมายถึง สอนสิ่งที่เขารู้ดีอยู่แล้ว

๘. กลุ่มสำนวนจากชาดกและพุทธประวัติ

กลุ่มสำนวนจากชาดกและพุทธประวัติ คือ กลุ่มสำนวนที่มีที่มาจากเรื่องราวในชาดก และพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า กล่าวถึงบุคคลที่อยู่ในเรื่องราวต่างๆที่เป็นตัวแทนของข้อคิดข้อสอนใจจากเรื่องราวในชาดก และพุทธประวัติที่พุทธศาสนิกชนรู้จัก จึงเกิดสำนวนที่กล่าวถึงชื่อนั้นๆ หรือเรื่องราวนั้นๆออกมาเป็นสำนวนเพื่อสอนใจ ดังสำนวน และความหมายดังต่อไปนี้

๑) ตกใต้เถรเทวทัต หมายถึง ตกนรกขุมต่ำสุด

๒) พระมาลัยมาโปรด หมายถึง ผู้ที่มาช่วยเหลือในยามที่กำลังตกทุกข์ได้ยากได้ทันเวลาที่

๓) มารผจญ หมายถึง อุปสรรคขัดขวางไม่ให้กระทำการต่อไปได้ หรือไม่ให้กระทำการจนสำเร็จลงได้

๕. กลุ่มสำนวนจากคำศัพท์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทั่วไปทางพระพุทธศาสนา

กลุ่มสำนวนจากคำศัพท์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องทั่วไปทางพระพุทธศาสนา สำนวนกลุ่มนี้เป็นสำนวนที่ไม่ถูกรวมเข้ากับกลุ่มที่กล่าวมาแล้ว ๘ กลุ่มข้างต้น แต่เป็นกลุ่มสำนวนที่มีคำศัพท์ที่มาจากพระพุทธศาสนา สะท้อนความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมที่คนไทยมีต่อพระพุทธศาสนา โดยผู้เขียนจะขอทำการอธิบายทั้ง ๕ สำนวนที่พบดังต่อไปนี้

๑) คิดทุกข์ในสงสาร หมายถึง คิดให้เห็นความจริงของชีวิตว่ามันเป็นทุกข์ ซึ่งไม่ควรลุ่มหลงมกมาย

สำนวนนี้เป็นการนำคติ ความเชื่อในเรื่องทุกข์ทางพระพุทธศาสนามาเป็นคำสอน คติเตือนใจ ดังความหมายที่ต้องการสื่อให้เห็นความจริงของชีวิต

๒) นานาจิตตัง หมายถึง คนเราต่างจิตต่างใจ มีความคิดความเห็น มีรสนิยมความชมชอบไม่เหมือนกัน

เหตุที่จัดให้สำนวนนี้เป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เนื่องจาก คำว่า นานาจิตตังนี้ เป็นสำนวนที่เกิดจากภาษาบาลี โดยคำว่า นานา ถือเป็นคำภาษาบาลี และจิตตังถือเป็นคำภาษาบาลีไทย ภาษาบาลีเป็นภาษาที่เข้ามาในสังคมไทยผ่านการรับพระพุทธศาสนาจึงจัดว่า สำนวนนี้เป็นอีกสำนวนที่มาจากพระพุทธศาสนา

๓) วันพระไม่ได้มีหนเดียว หมายถึง วันหน้ายังมีโอกาสอีก

สำนวนนี้สะท้อนความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่เชื่อว่า วันพระ เป็นวันดี วันมงคล หรือวันที่จะประสบผลที่ตนปรารถนาไว้ จึงเกิดการสร้างสำนวนดังกล่าว แต่มักใช้กล่าวในเชิงอาฆาต

๔) เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หมายถึง เห็นผิดเป็นชอบ เห็นสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นสิ่งที่ดีงาม

เหตุที่จัดให้สำนวนนี้เป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เนื่องจาก ดอกบัว ในสำนวนนี้เป็นตัวแทนของดอกไม้ชั้นสูงที่ใช้สำหรับบูชาพระ ถือเป็นดอกไม้ที่เป็นตัวแทนแห่งคุณงามความดีทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทุกคนเข้าใจถึงเครื่องหมายของความชั่วร้าย นั่นคือ กงจักร และเครื่องหมายของความดีงาม นั่นคือดอกบัว จึงเกิดการสร้างสรรค์สำนวนนี้ขึ้นใช้

๕) **อมพระมาพูด** หมายถึง ใช้ในการพูดโดยอ้างพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประกอบเป็นพยาน (มักใช้ในความปฏิเสธ)

สำนวนนี้กล่าวถึงการพูด โดยนำความองค์พระ มาเป็นสักขีพยานหรือยืนยันความจริงในเรื่องที่พูด มีการให้ความสำคัญกับองค์พระจนนำมาสร้างสำนวนได้ ถือว่าเกิดจากความคิดและศรัทธาทางพระพุทธศาสนาโดยตรง

จากการศึกษารวบรวมสำนวนไทยจากขอบเขตที่ทำการศึกษานี้ ทำให้พบสำนวนภาษาจากพระพุทธศาสนาที่สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทยถึง ๑๒ สำนวน สำนวนเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางความคิด คติความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนไทย มีผลต่อการสร้างสรรค์ทางภาษา ใช้เป็นข้อสอนใจ ข้อเปรียบเทียบ เพื่อชี้ให้เห็นวิถีชีวิต และเป็นการดำรงวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทยให้คงอยู่ต่อไป จึงถือได้ว่าวัฒนธรรมมีผลอย่างมากที่จะสะท้อนรูปแบบภาษา คำกล่าวของสังคมหนึ่งๆออกมา เพื่อแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางความคิด และความเชื่อของสังคมนั้นๆได้ และเช่นเดียวกันมุมมองจากบุคคลภายนอก เมื่อทราบถึงสำนวนเหล่านี้ของคนไทย ก็จะสามารถเข้าใจได้ทันทีว่าคนไทยมีความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างไร ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนามากเพียงใด สำนวนภาษาเหล่านี้จึงถือเป็นเครื่องบอกเล่าวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อที่คนไทยมีต่อพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (๒๕๔๕). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สหทัยบล็อกและการพิมพ์.

นิคม เขลาด. (๒๕๓๕). *สนุกกับสุภาษิตคำพังเพย* (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: ณ คม.

บุญศิริ สุวรรณพัชร. (๒๕๓๘). *อธิบายสำนวน สุภาษิต และคำพังเพยไทย*. กรุงเทพฯ: เอส แอนด์ เค บั๊คส์.

เบเนดิกต, รุช. (๒๕๒๔). *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของคนไทย* (พรรณิ นัตร์พลรักษ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เรือนแก้ว.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกชโม. (๒๕๔๕). *พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมศักดิ์ ฐมฺมาวุฒโน. (๒๕๕๔). *เรื่องน่าสนใจจากพระไตรปิฎก และวิถีธรรม วิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์สุรวัดน์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔*. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา

อินเตอร์พริ้นท์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๑). *ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย* (พิมพ์ครั้งที่ ๑๓). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

วิมล จิโรจพันธ์, ประชิต สกฤษะพัฒน์, และอุดม เขยทิววงศ์. (๒๕๔๘). *ศิลปะและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ:

แสงดาว.

อัคร ศุภเศรษฐ์. (ม.ป.ป.). *สุภาษิตโบราณ สุภาษิตสมัยใหม่*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

อุทัย ไชยานนท์. (๒๕๔๓). *สุภาษิตไทย ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.